

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В ЯКОСТІ ЗАСОБУ ПЛАТЕЖУ

THE USE OF VIRTUAL ASSETS AS A MEANS OF PAYMENT

Савченко Є.Ю., аспірант кафедри приватного права
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Автором розглянуто питання використання віртуальних активів в якості засобу платежу, через призму їх соціально-економічної природи, позицій іноземних та вітчизняних вчених-правників, положень актів нормативного характеру України та Європейського Союзу, міжнародних та європейських організацій, а також останніх законодавчих ініціатив у сфері регулювання віртуальних активів.

Загалом встановлено, що регулювання цивільних відносин, пов'язаних із використанням віртуальних активів в якості засобу платежу в Україні, перебуває на етапі становлення у національній правовій системі. Це зумовлено численними факторами, зокрема, універсальністю та складністю не лише приватно-правової природи віртуальних активів в юридичному контексті, а її унікальними економічними, соціальними та технологічними базовими характеристиками. Незважаючи на численні кроки законодавця направлені на врегулювання можливості використання віртуальних активів в якості засобу платежу, на законодавчому рівні все ще залишаються прогалини та плутанина у зв'язку з розбіжностями в запропонованих підходах, суперечності з природою існування віртуальних активів та практичному застосуванні відповідних норм.

У статті окреслено проблематику використання віртуальних активів в якості засобу платежу з огляду на призначення та базові характеристики останніх. На думку автора, абсолютна заборона на використання віртуальних активів в якості засобу платежу є недосконалою з огляду на її невідповідність соціально-економічній природі окремих видів віртуальних активів, що в результаті спричиняє правову невизначеність в аспекті можливості використання учасниками цивільних правовідносин віртуальних активів в якості засобу платежу за товари, роботи та послуги. На основі проведеного аналізу природи та базових характеристик віртуальних активів, у статті доведено, що стейблкоїни, вартість яких залишається стабільною по відношенню до певної валюти, кошику валют або ж певного високоліквідного активу, ринкову вартість якого можна легко встановити на підставі публічної інформації (наприклад, золото), можуть бути використані в якості засобу обміну та засобу платежу. Крім того, автором зроблено висновок про те, що криптовалюти можуть і мають використовуватись в якості засобу обміну та засобу платежу для оплати винагород, компенсацій та інших вигод учасникам ринку віртуальних активів, у випадках, де це прямо пов'язано з природою оплати відповідних вигод або безпосереднього існування криптовалюти.

Ключові слова: віртуальний актив, криптовалюта, засіб платежу, засіб обміну.

The author examines the use of virtual assets as a means of payment through the lens of their socio-economic nature, the positions of foreign and domestic legal scholars, provisions of normative acts of Ukraine and the European Union, international and European organizations, and recent legislative initiatives in the field of virtual asset regulation.

It has been established that the regulation of civil relations involving the use of virtual assets as a means of payment in Ukraine is currently in the formative stage within the national legal system. This is due to various factors, including the universal and complex private legal nature of virtual assets in the legal context, as well as their unique economic, social, and technological characteristics. Despite numerous legislative efforts aimed at regulating the use of virtual assets as a means of payment, gaps and confusion remain at the legislative level due to discrepancies in the proposed approaches, contradictions with the nature of virtual assets, and challenges in the practical application of relevant norms.

The article outlines the issues related to the use of virtual assets as a means of payment, considering their purpose and basic characteristics. According to the author, an absolute prohibition on the use of virtual assets as a means of payment is flawed due to its inconsistency with the socio-economic nature of certain types of virtual assets, resulting in legal uncertainty regarding the ability of participants in civil relations to use virtual assets as a means of payment for goods, works, and services.

Based on the analysis of the nature and basic characteristics of virtual assets, the article demonstrates that stablecoins, whose value remains stable in relation to a specific currency, a basket of currencies, or a certain highly liquid asset with a market value that can be easily determined from public information (e.g., gold), can be used as a medium of exchange and a means of payment. Additionally, the author concludes that cryptocurrencies can and should be used as a medium of exchange and a means of payment for the remuneration, compensation, and other benefits of market participants in virtual assets, in cases where this is directly related to the nature of the payment of the corresponding benefits or the direct existence of cryptocurrencies.

Key words: virtual asset, cryptocurrency, means of payment, means of exchange.

Вступ. Сучасні цифрові технології перебувають на етапі стрімкого розвитку та повсюдного впровадження у повсякденну життєдіяльність суспільства. Вже сьогодні складно уявити існування соціальних та економічних взаємовідносин без одного з найбільш популярних видів цифрових технологій – віртуальних активів, які стали невід'ємним об'єктом цивільних правовідносин. Незважаючи на популярність використання віртуальних активів в приватно-правовому обороті, питання їх юридичного статусу часто залишається невизначеним як для самих суб'єктів правовідносин, так і для державних інституцій. Ба більше, навіть серед вітчизняних науковців не вщухають дискусії стосовно місця віртуальних активів в системі об'єктів цивільних прав, а також можливих способів їх використання в правовій площині.

Як зазначає у своїй науковій праці Р.А. Майданик [1, с. 120], світова практика сформувала різні підходи до криптовалюти як об'єкта права. Це, на наше переконання, має безпосередній вплив і на можливі способи використання віртуальних активів в цілому. В різний час і в різних країнах криптовалюта розглядалася як засіб платежу,

фінансовий інструмент, грошовий сурогат, товар, цифровий еквівалент вартості, форма цифрової власності або нематеріальний актив [1, с. 120].

Незважаючи на широкий спектр можливих способів використання віртуальних активів, дослідження питання використання віртуальних активів в якості засобу платежу, вбачається найбільш доцільним зважаючи на його суперечливість та неоднозначність. Об'єктивна реальність існування суспільних відносин щодо використання окремих видів віртуальних активів в якості засобу платежу громадянами та підприємцями, разом з фактичною розбіжністю цивільно-правової та технологічно-соціально-економічної природи останніх, яка має характеристики грошових коштів, робить дослідження поставленого питання особливо актуальним.

З огляду на зазначене, автором розглянуто питання використання віртуальних активів під час здійснення вказаних у попередньому абзаці операцій через призму приватно-правової та соціально-економічної природи віртуальних активів, а також положень законодавства та останніх законодавчих ініціатив у сфері регулювання

віртуальних активів. Це дозволяє провести всебічне дослідження, враховуючи як цивілістичний аспект, так і соціально-економічний аналіз права. Слід зазначити, що при написанні статті використано як загальнонаукові, так і спеціальнонаукові **методи дослідження**.

В цілому з'ясовано, що регулювання цивільних відносин, пов'язаних із використанням віртуальних активів, перебуває на етапі становлення у національній правовій системі. Це зумовлено численними факторами, зокрема, універсальністю та унікальністю приватно-правової природи віртуальних активів в юридичному контексті, яка відносно донедавна була маловідомою правничій науці. Численні кроки законодавця направлені на визначення можливості використання віртуальних активів в якості засобу платежу на законодавчому рівні залишили прогалини та плутанину у зв'язку з розбіжностями в запропонованих підходах, суперечності природі здійснення операцій з віртуальними активами та практичному застосуванню відповідних положень. Як наслідок, порушене питання використання віртуальних активів в якості засобу платежу можна вважати недостатнім та неналежним чином врегульованим на законодавчому рівні. Привабливість ефекту новизни та унікальності такого інноваційного інструменту як віртуальні активи мала свій вплив і в площині наукових досліджень з порушеного питання. Зокрема, Р.А. Майданик, В.В. Посполітак, К.Г. Некіт, С.О. Грицай, В.М. Логойда, І.В. Спільник, Л.С. Могил та багато інших вітчизняних дослідників вивчали різноманітні наукові та практичні аспекти правового статусу, існування та обігу криптовалют, які набувають особливої популярності у сфері української науки. Варто констатувати, що серед наукових праць зустрічаються непоодинокі дослідження питань використання криптовалют в якості платіжного засобу в аспекті аналізу практик та підходів окремих іноземних юрисдикцій, законопроектів, зареєстрованих Верховною Радою України до 2022 року або ж через призму Закону України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX (надалі – Закон № 2074-IX) [2].

Разом з тим, автором не було виявлено праць науковців, які досліджували питання використання саме віртуальних активів, а не лише криптовалют, в якості засобу платежу, а також в запропонованому у даній статті контексті, тобто з огляду не лише на Закон № 2074-IX [2], а й на звіти європейських організацій (зокрема, звіти Європейського центрального банку, Європейського Банківського Управління, банківських асоціацій окремих держав членів Європейського Союзу та Європейської організації споживачів) та Міжнародного валютного фонду, які, зокрема, зосереджують увагу на тлумаченні саме економічної природи віртуальних активів; праці іноземних вчених-правників; положення Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав» від 10.08.2023 № 3320-IX [3], Регламенту (ЄС) 2023/1114 Європейського Парламенту та Ради від 31 травня 2023 року про ринки криптоактивів (надалі – Регламент (ЄС) 2023/1114)) [4], що є першим в світі комплексним нормативно-правовим актом, що регулює ринок віртуальних активів, а також з огляду на положення проектів Законів про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні № 10225 від 07.11.2023 (далі – Проект № 10225) [5] та № 10225-1 від 17.11.2023 (далі – Проект № 10225-1) [6]. Відтак, дане дослідження можна вважати, без будь-яких перебільшень, унікальним.

В результаті, правовий контекст дослідження характеризується недостатнім станом нормативної та **наукової розробки**. В нормативному контексті це виражено наявністю неузгодженостей в запропонованих законодавчими підходах, суперечності природі здійснення операцій з віртуальними активами та практичному застосуванню відпо-

відних положень, а в контексті наукової розробки – відсутністю аналогічних досліджень у вигляді дисертаційного характеру та наукових статей.

У статті окреслено **проблематику**, яка полягає у застосуванні законодавцем нормативних обмежень щодо використання віртуальних активів в якості засобу платежу. На думку автора, така правова конструкція є недосконалою з огляду на її невідповідність соціально-економічній природі окремих видів віртуальних активів, що в результаті спричиняє правову невизначеність в аспекті можливості використання учасниками цивільних правовідносин віртуальних активів в якості засобу платежу за товари, роботи та послуги.

Автор пропонує практичні шляхи вирішення окресленої проблематики, що вказує на наявність не лише теоретичних, а й практичних **результатів дослідження**. Теоретичний аспект полягає у формуванні розуміння щодо того, чи можливим є використання віртуальних активів в якості засобу обміну цивільно обороті в контексті соціально-економічної природи останніх. Також, теоретичні результати можуть бути використані в правотворчій практиці при розробці нових норм права, що регулюють питання використання віртуальних активів в цивільно-правовому контексті. Що стосується практичного аспекту, то він полягає у наданні автором пропозицій щодо внесення змін до існуючих нормативних актів та розроблених законопроектів, які усунуть існуючі юридичні колізії, забезпечуючи правову ясність та практичну застосовність відповідних положень законодавства.

Мега статті полягає в тому, щоб надати вичерпну відповідь на одне з найактуальніших юридичних запитань, що лежить в площині використання віртуальних активів у цивільно-правових відносинах: чи можуть віртуальні активи використовуватись в якості засобу платежу в Україні.

Виклад основного тексту. Перша криптовалюта «Bitcoin» з'явилась в кінці 2008 – початку 2009 року як один із видів віртуальних активів, давши потужний поштовх до розвитку технології розподіленого реєстру, створення нових криптовалют та інших видів віртуальних активів, що в подальшому мало наслідком утворення глобального ринку віртуальних активів.

За даними Аналітичного звіту департаменту політики з економічних, наукових питань та питань якості життя Генерального директорату з внутрішніх політик Європейського парламенту, загальна капіталізація ринку криптовалют значно зросла з 2014 року, збільшившись у 1000 разів за менш ніж 6 років [7, с. 14].

Стрімке зростання капіталізації ринку віртуальних активів стимулювало державні та міжнародні інституції особливо активно досліджувати питання феномену віртуальних активів вже в 2014 році. Не виключенням в даному аспекті була і Україна: перші спроби розтлумачити статус криптовалюти спробував Національний Банк України у своєму Роз'ясненні щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin [8] та Листі щодо віднесення операцій з «віртуальною валютою/криптовалютою “Bitcoin”» (далі – Bitcoin) до операцій з торгівлі іноземною валютою, а також наявності підстав для зарахування на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи іноземної валюти, отриманої від продажу Bitcoin, який втратив чинність в 2018 році [9], відповідно до яких Національний банк України розглядав «віртуальну валюту/криптовалюту» Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства.

Спроби українських парламентарів врегулювати обіг віртуальних активів та їх правовий статус на законодавчому рівні розпочалися ще в жовтні 2017 року і тривають до сьогодні. Важливим етапом на цьому непростому

шляху стала публікація Закону № 2074-IX в офіційних виданнях у березні 2022 року. Відповідно до частини сьомої статті 4 Закону № 2074-IX, яка визначає правовий статус віртуальних активів, встановлено, що віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги). Такий підхід залишає чимало запитань як з точки зору природи існування віртуальних активів та здійснення операцій з ними, так і з практичного застосування відповідних положень, що в цілому свідчить про потребу ретельного дослідження питання використання віртуальних активів як засобу платежу.

Для відповіді на питання можливості використання віртуальних активів в якості засобу платежу в Україні, слід зрозуміти причини появи окремих категорій віртуальних активів, а також детально проаналізувати соціально-економічну природу, якою вони наділені.

В першу чергу варто зупинитися на аналізі зазначених аспектів у контексті криптовалют, з огляду на те, що саме вони стали першим різновидом віртуальних активів.

На думку В.В. Посполітака, глобальні причини появи «криптовалюти» покликані потребами бізнесу отримати інструмент: 1) транскордонного характеру для обміну на товари, роботи, послуги; 2) для товарообміну, непідконтрольний органам державної влади будь-якої країни; 3) на який не впливають політичні, військові, революційні та інші процеси конкретних країн [10, с. 225]. На переконання іноземних науковців-правників van der Linden T. та Shirazi T., криптовалюти були створені як альтернатива традиційним фіатним валютам, що випускаються урядами, і призначені для забезпечення швидких, безпечних та анонімних інтернет-платежів. Вони також можуть обслуговувати людей, які не мають доступу до банківського рахунку, оскільки не вимагають посередників, окрім самої мережі [11, с. 5].

В опублікованому Попередженні для споживачів щодо віртуальних валют, Європейське Банківське Управління визначає віртуальну валюту (криптовалюту) як форму нерегульованих цифрових грошей, які не випускаються і не гарантуються центральним банком, але можуть виконувати функцію засобу платежу [12, с. 1]. У своєму Звіті з рекомендаціями для Європейської Комісії щодо криптовалют, Європейське Банківське Управління вказує наступні характеристики криптовалют: вони зазвичай не надають прав (як у випадку інвестиційних або утилітарних токенів), але використовуються як засіб обміну (наприклад, для купівлі чи продажу товару, наданого кимось іншим, ніж емітент токена) або для інвестиційних цілей чи збереження вартості. Разом з тим, криптовалюти не визнаються в жодній з держав-членів або Європейським центральним банком як фіатні гроші (тобто як вартість, визначена законним платіжним засобом, зазвичай у формі банкнот або монет), «депозити» або як «інші повернуті кошти» [13, с. 7, 12]. Особливо цікавою в даному контексті виглядає позиція Європейської організації споживачів, яка у відповідь на зазначений у даному абзаці звіт Європейського Банківського Управління, виступила проти класифікації криптовалют, таких як Bitcoin, в якості віртуальної валюти. Це тому, що на думку фахівців зазначеної організації, Bitcoin є інвестиційним токеном, який може використовуватися як засіб обміну, і в такому випадку він фактично виконує роль бартерного обміну. Bitcoin не має двох інших характеристик валюти (одиниці обліку та засобу збереження вартості), не має юридичного статусу валюти і не гарантується жодним державним органом [14, с. 3].

На думку Асоціації банків Нідерландів (Nederlandse Vereniging van Banken), криптовалюти використовуються як засіб обміну, відтворюючи функціональність монети. Їх основна мета – здійснення однорангових (peer-to-peer) платежів [15, с. 9]. Відповідно до Аналітичного звіту департаменту політики з економічних, наукових питань та питань якості життя Генерального директорату з внутрішніх

політик Європейського парламенту, криптовалюти (або монети), такі як Bitcoin і Litecoin, є криптоактивами, які призначені або передбачені для виконання ролей валюти, тобто функціонування як загального засобу обміну, засобу збереження вартості та одиниці обліку. Вони призначені бути одноранговою альтернативою державним платіжним засобам [7, с. 18]. Окремо слід звернути увагу і на підходи співробітників Міжнародного валютного фонду, викладені в Fintech Notes, що призначені для надання практичних порад законодавцям щодо важливих питань. Так, на переконання фахівців МВФ, «незабезпечені» криптоактиви, були розроблені в першу чергу для використання їх в якості засобу обміну. Разом з тим, більшість зазначених активів наразі використовуються для спекуляцій, а не для платіжних цілей [16, с. 11].

Заслужують на окрему увагу і позиції вітчизняних вчених-правників стосовно даної проблематики. Так, зокрема, Логойда В.М., вважає, що функція засобу платежу є притаманною для природи криптовалют [17, с. 74]. Аналогічної позиції притримуються науковці Спільник І.В. та Ярошук О.В. [18, с. 84].

Серед інших видів віртуальних активів варто, окрім криптовалют, виділити так звані «стейблкоїни», токени корисності та NFT. Оскільки токени корисності та NFT за своєю економічною природою та практичним застосуванням не призначені для виконання однієї, декількох або частини функцій, притаманних грошовим коштам, пропонуємо зупинитися на дослідженні питання використання стейблкоїнів в якості засобів платежу за товари роботи та послуги.

Стейблкоїни – це сегмент ширшої екосистеми віртуальних активів разом з так званими незабезпеченими криптоактивами. Вони були розроблені для вирішення проблем високих цінових коливань незабезпечених віртуальних активів, таких як Bitcoin та Ethereum, і їх відносно низька цінова волатильність робить стейблкоїни придатними для виконання ряду функцій, де ця властивість є необхідною [19]. Відповідно до аналітичного звіту, який опубліковано в рамках серії “OCCASIONAL PAPER SERIES” внутрішньої робочої групи Європейського центрального банку з криптовалютів, стейблкоїни визначені як цифрові одиниці вартості, що відрізняються від існуючих форм валют (наприклад, депозитів, електронних грошей тощо) і використовують набір інструментів стабілізації для мінімізації коливань їхньої ціни відносно валюти або кошика валют. Для підтримки стабільної ціни деякі стейблкоїн-проекти обіцяють зберігати кошти та/або інші активи («заставу»), проти яких можуть бути викуплені або обміняні стейблкоїни. Альтернативно, стейблкоїни покладаються на механізм, який намагається врівноважити попит і пропозицію, щоб підтримувати паритет між стейблкоїном і референтною валютою або валютами та керувати очікуваннями користувачів щодо його майбутньої вартості (алгоритмічні стейблкоїни). Механізми, які використовують стейблкоїни, виконують кілька функцій: від стабілізації вартості стейблкоїнів до передачі вартості та взаємодії з користувачами [20, с. 3, 7]. Окремо слід звернути увагу і на підходи, відображеному у звіті Міжнародного валютного фонду “Fintech Notes”, що призначений для надання практичних порад законодавцям щодо важливих питань. Так, на переконання фахівців Міжнародного валютного фонду, використання одного і того ж стейблкоїна може відрізнитися в різних країнах – наприклад, у одній країні стейблкоїн може бути призначений переважно для цілей здійснення платежів, а в інших країнах функціонувати як інвестиційний інструмент. У деяких країнах основним випадком використання стейблкоїнів може бути надання доступу до інших криптовалютів, тоді як в інших країнах вони можуть служити як захист від інфляції [21, с. 17]. Робоча група G7 зі стейблкоїнів у своєму звіті зазначає, що стейблкоїни мають багато характеристик криптовалютів, але прагнуть стабілізувати ціну «коїна» шляхом прив'язки його вар-

тості до пулу активів. Таким чином, стейблкоїни можуть бути більш здатними служити засобом платежу та збереження вартості, і вони можуть потенційно сприяти розвитку глобальних платіжних систем, які будуть швидшими, дешевшими та більш інклюзивними, ніж існуючі. Однак, стейблкоїни є лише однією з багатьох ініціатив, які намагаються вирішити наявні виклики в платіжній системі [22, с. ii]. Особливої уваги заслуговує позиція законодавців Європейського Союзу, які в профільному Регламенті (ЄС) 2023/1114 щодо регулювання віртуальних активів допускають фактичне використання віртуальних активів в якості засобу платежу, а також визнають право використання «стейблкоїнів» в якості засобу обміну, водночас істотно обмежуючи використання токенів з прив'язкою до активів та токенів електронних грошей, номінованих в іншій, ніж валюта держав-членів Європейського Союзу, у великих обсягах. При цьому згаданий Регламент визначає класифікацію стейблкоїнів шляхом їх поділу на:

(i) «токени із посиланням на актив», які означають тип віртуального активу, що не є токеном електронних грошей та має на меті підтримання своєї стабільної вартості шляхом прив'язки до вартості будь-якого іншого об'єкта цивільних прав або права на інший об'єкт цивільних прав чи їхнього поєднання, включаючи поєднання з однією чи декількома офіційними валютами чи поєднання декількох офіційних валют, та (ii) токен електронних грошей, які означають тип криптоактиву, що має на меті підтримання своєї стабільної вартості шляхом прив'язки до вартості виключно однієї офіційної валюти [4].

Підсумовуючи зазначене, можна прийти до висновку, що криптовалюти та стейблкоїни, мають своє особливе «природне» соціально-економічне призначення. Для криптовалют вказане призначення полягає у:

1) використанні її в якості альтернативи традиційним грошовим коштам, що централізовано емітуються уповноваженими установами відповідних держав чи їх об'єднань;

2) забезпеченні проведення платежів без участі третіх сторін, якими в традиційних фінансових операціях виступають банки, платіжні системи та інші фінансові установи;

3) використання криптовалюти (i) в якості засобу обміну при здійсненні бартерних операцій та/або (ii) для спекуляцій, що пов'язано з волатильністю вартості даного інструменту.

Соціально-економічне призначення стейблкоїнів включає в себе перелічені вище функції криптовалют, за виключенням функції, зазначеної в пункті 3 (ii), які доповнені наступними:

1) використання в якості цифрової одиниці вартості;

2) використання як засобу збереження вартості та захисту від інфляції.

Таким чином, стейблкоїни не тільки успадковують базові функції криптовалют, але й додають нові можливості для стабілізації та збереження вартості, що робить їх важливим об'єктом цивільних правовідносин, пов'язаних з оборотом віртуальних активів.

Разом з тим, присвоєння розробниками та/або емітентами окремих видів криптовалют (наприклад, Bitcoin) та/або стейблкоїнів (наприклад, USDC) статусу «альтернативи» грошовим коштам мало б на практиці свідчити про наділення цих інструментів всіма їх ознаками. Пропонуємо розглянути, чи відповідають фактичні характеристики цих інструментів заявленому статусу.

Економісти зазвичай визначають гроші як верифікований актив, що виконує три основні функції: засіб обміну, одиницю обліку та засіб збереження вартості. Джевонс запропонував четверту функцію: стандарт вартості (див. Jevons, W. (1875), *Money and the Mechanism of Exchange*, Chapter 3). Однак на сьогоднішній день четверту функцію зазвичай вважають інтегрованою в інші три [23, с. 1, 9].

Засіб обміну – це функція, притаманна грошовим коштам, яка дозволяє учасникам цивільних правовідносин обмінювати товари, роботи та послуги без використання бартеру. Використання грошових коштів у якості проміжного засобу обміну спрощує товарообіг, оскільки усуває потребу в прямому натуральному обміні товарів, робіт або послуг.

В даному контексті особливо важливим є розуміння відмінності між засобом обміну та засобом платежу. Загалом, грошові кошти служать кінцевим засобом платежу [24, с. 206], але не кожен засіб платежу повинен бути грошима. Засіб обміну передає частину активів свого власника, готову до обміну на товари та послуги інших людей, тоді як засіб платежу (наприклад, чеки) може не нести жодної вартості і лише допомагає передати гроші. Іншими словами, засіб обміну вказує на те, «що» сплачується, а засіб платежу стосується того «як» цей актив передається отримувачу, наприклад, за допомогою дебетової або кредитної картки. Засіб платежу зазвичай приймається в транзакціях, оскільки він інституційно підтримується поточною платіжною системою. Щоб визначити, чи є конкретний засіб платежу грошима як засобом обміну, простим критерієм є те, чи передає він вартість у вигляді частини активів платника, фізично або цифровим чином [25, с. 103]. Для виконання функції засобу обміну та засобу платежу, грошові кошти, на думку Федерального банку Німеччини, а також пана Ів Мерша, член Виконавчої ради Європейського центрального банку (2012–2020), мають відповідати ознаці загальноприйнятності [26; 23, с. 2].

Одиниця обліку – це функція грошей, яка дозволяє вимірювати та порівнювати вартість різних товарів, робіт і послуг, що усуває необхідність визначення їх еквівалентності між собою як це відбувається під час здійснення бартерних операцій. Грошові кошти в ролі одиниці обліку допомагають встановлювати загальноприйнятну вартість, яка визнається всіма учасниками економічних відносин.

Що стосується функції збереження вартості грошових коштів, то вона призначена для забезпечення ефективного ціноутворення та визначеності щодо можливого придбання громадянами та підприємцями певних товарів, робіт чи послуг в майбутньому. Дана функція забезпечується здебільшого реальною економікою та наявністю централізованого емітента, який виступає гарантом стабільності валюти, а також цін на товари, роботи та послуги.

Слід констатувати, що незабезпечені криптовалюти, які призначені або передбачені для виконання функції валюти (наприклад, Bitcoin), фактично частково виконують функцію засобу обміну і засобу платежу та не виконують функції одиниці обліку та збереження вартості. Це пов'язано з незначним відносно «традиційних» валют ступенем загальноприйнятності їх використання як оплати за товари, роботи або послуги, як суб'єктами цивільних правовідносин, так і підприємцями, а також високою волатильністю, яке не дозволяє в повній мірі визначати цінність товарів, робіт та послуг, а також зберігати свою вартість. Крім того, суттєві коливання вартості криптовалют стимулюють їх використання в якості спекулятивних інвестиційних інструментів.

Що стосується стейблкоїнів, то вони фактично можуть виконувати функції одиниці обліку та збереження вартості, які перелічені вище, завдяки властивому їм механізму підтримання стабільної вартості. Разом з тим, так само, як і криптовалюти, стейблкоїни на даний момент часу не можна вважати загальноприйнятними в якості засобу обміну та засобу платежу.

Варто зазначити, що попри відсутність загальноприйнятності у використанні як криптовалют, так і стейблкоїнів, вони все ж приймаються як засіб платежу в транзакціях суб'єктів цивільних правовідносин. Крім того, їм притаманна властивість передачі вартості у вигляді частини активів платника цифровим чином, що вказує на можливість їх, хоча і не загальноприйнятого, проте реального

використання в якості засобу обміну. Вбачається, що вказана загальноприйнятність залежить від масовості використання даних інструментів, в тому числі, в цивільно-правовому обороті, що прямо пов'язано з наявністю чи відсутністю законодавчих заборон на використання віртуальних активів в якості засобу платежу в певних державах.

При аналізі питання надання віртуальним активам юридичного статусу засобу платежу, особливо важливо враховувати не лише соціально-економічну природу відповідних інструментів, а і потенційні ризики, які вони несуть для цінової та фінансової стабільності, адже право захищає не всі, а лише ті суспільні інтереси, які важливі для суспільства, держави, певної спільноти людей, водночас ігноруючи приватні інтереси окремих індивідів [27, с. 57].

Відтак, приймаючи до уваги фактичну соціально-економічну природу стейблкоїнів та криптовалют, найбільш доцільним вбачається надання лише стейблкоїнам, вартість яких залишається стабільною по відношенню до певної валюти, кошику валют або ж певного високоліквідного активу, ринкову вартість якого можна легко встановити на підставі публічної інформації (наприклад, золото), статусу засобу обміну та засобу платежу, з урахуванням можливості застосування центральними банками обґрунтованих, регламентованих та обмежених засобів, які можуть пом'якшити ризики загроз для каналів грошово-кредитної трансмісії та монетарного суверенітету, що можуть виникнути у зв'язку із використанням в обігу зазначених стейблкоїнів в якості засобу обміну та засобу платежу.

Використання незабезпечених та здебільшого децентралізованих криптовалют в якості засобу обміну та платежу, на відміну від запропонованого способу використання стейблкоїнів, містить значні ризики для макроекономічної та фінансової стабільності. Крім того, високий ступінь взаємозв'язку з рештою економіки та залученості інвесторів у криптовалюту, яким буде надано статус засобу платежу та обміну, може у разі суттєвого зниження вартості криптовалют призвести до значних втрат грошей населенням, що може змінити поведінку споживачів або спричинити фінансову кризу [23, с. 3–4].

В контексті аналізу функцій криптовалют, варто окремо зупинитись на їх важливій технологічній функції, яка полягає у забезпеченні проведення платежів, зокрема, у вигляді оплати винагород, компенсацій та інших вигод учасникам ринку віртуальних активів, а саме: (i) постачальникам послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів; (ii) маркет-мейкерам; (iii) за забезпечення функціонування мережевих вузлів на основі DLT (у тому числі майнінг).

Як результат, положення частини сьомої статті 4 Закону № 2074-IX, які накладають заборону на використання віртуальних активів в якості засобу платежу на території України, не відповідають соціально-економічній природі стейблкоїнів та практиці їх використання в цивільно-правовому обороті, а також не відображають технологічні характеристики обігу криптовалют.

Як влучно зазначає Козюбра М.І., норма права не виникає автоматично, лише тому, що правовий акт видано державним органом. Щоб стати правовою, вона має бути легітимована суспільством як така. Люди повинні на практиці користуватися цією нормою, втілювати її приписи у життя, здійснюючи права та виконуючи обов'язки, зафіксовані у ній. У протилежному випадку правове регулювання державою суспільних відносин не відбуватиметься [28].

Як було зазначено вище, «природне» призначення стейблкоїнів, їх фактичні властивості, практика цивільно-правового обороту, враховуючи ризики їх використання для макроекономічної та фінансової стабільності, дозволяють стверджувати про можливість їх використання в якості засобу обміну та засобу платежу, з урахуванням можливості застосування центральними банками обґрунтованих, регламентованих та обмежених засобів, які можуть пом'якшити ризики загроз для каналів грошово-кредит-

ної трансмісії та монетарного суверенітету, що можуть виникнути у зв'язку із використанням в обігу зазначених стейблкоїнів в якості засобу обміну та засобу платежу.

У такому разі доцільним вбачається встановлення на законодавчому рівні дозволу на використання в якості засобу обміну та засобу платежу принаймні тих стейблкоїнів, вартість яких залишається стабільною по відношенню до певної валюти, кошику валют або ж певного високоліквідного активу, ринкову вартість якого можна легко встановити на підставі публічної інформації (наприклад, золото).

Хоча криптовалюти переважно не володіють базовими функціями грошових коштів, використання їх в якості засобу платежу не має бути безумовно забороненим, враховуючи технологічні особливості обігу даного інструменту. На законодавчому рівні має бути забезпечена можливість оплати криптовалютами винагород, компенсацій та інших вигод учасникам ринку віртуальних активів, а саме: (i) постачальникам послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів; (ii) маркет-мейкерам; (iii) за забезпечення функціонування мережевих вузлів на основі DLT (у тому числі майнінг). Це необхідно для функціонування ринку віртуальних активів, оскільки сплата зазначених вигод обумовлена технологічними особливостями оплати відповідних послуг та механізмами обігу окремих криптовалют.

В даному контексті слід також звернути увагу на останні законодавчі ініціативи, що пов'язані з порушенням питанням використання віртуальних активів в якості засобу платежу за товари, роботи та послуги. Серед них – Проекти Законів № 10225 та 10225-1. Перший з названих законопроектів повністю змінює парадигму положень Регламенту (ЄС) 2023/1114 у національну систему законодавства. Проект 10225-1, в свою чергу, вносить істотні зміни до Закону № 2074-IX та лише фрагментарно імплементує Регламент (ЄС) 2023/1114 у законодавство України.

Відповідно до частини третьої статті 4 Проекту № 10225, крім випадків, передбачених Розділом V цього Закону, віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги) [5]. Натомість альтернативний Проект № 10225-1 взагалі не містить подібних заборон та виключає частину сьомої статті 4 Закону № 2074-IX у своїй редакції.

В Розділі V Проекту № 10225 врегульовані питання, що стосуються, в тому числі, порядку використання токенів електронних грошей на території України. Враховуючи те, що токени електронних грошей є лише однією категорією віртуальних активів, які до того ж визнаються електронними грошима відповідно до Закону України «Про платіжні послуги», з урахуванням особливостей, передбачених Проектом № 10225, законодавець забороняє використовувати в якості засобу платежу на території України інші стейблкоїни, зокрема токени з прив'язкою до активів, які мають на меті підтримання своєї стабільної вартості шляхом прив'язки до вартості будь-якого іншого об'єкта цивільних прав або права на інший об'єкт цивільних прав чи їхнього поєднання, включаючи поєднання з однією чи декількома офіційними валютами чи поєднання декількох офіційних валют. При цьому, для використання на території України емітенти токенів електронних грошей мають право здійснювати випуск токенів електронних грошей, номінованих виключно у гривні, а використання токенів електронних грошей, емітованих емітентами-нерезидентами та номінованих в іноземній валюті, здійснюється з дотриманням валютного законодавства України [5, с. 77–78]. Крім того, законодавець у Проекті № 10225 фактично заборонив сплачувати криптовалютами винагороди, компенсації та інші вигоди учасникам ринку віртуальних активів, що обумовлено технологічними особливостями оплати відповідних послуг та механізмами обігу окремих криптовалют.

На відміну від тексту Проекту № 10225, положення Проекту № 10225-1 не містять жодних спеціальних заборон стосовно використання віртуальних активів в якості засобу платежу. Разом з тим, положення частини другої статті 1791 Цивільного кодексу України встановлює, що особливості правового режиму цифрових речей визначаються законом. До цифрових речей застосовуються положення цього Кодексу про речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не випливає із сутності цифрової речі [3]. Це означає, що попри відсутність прямих заборон в Проекті № 10225-1, він фактично робить неможливим використання віртуальних активів в якості засобу платежу з огляду на наведені положення Цивільного кодексу України.

Підсумовуючи, слід зазначити, що підходи законотворців в Проекті № 10225-1 залишають всі прогалини, закладені у Законі № 2074-IX стосовно використання віртуальних активів в якості засобу платежу, не зважаючи на те, що Проект № 10225-1 на відміну від Закону № 2074-IX, не встановлює заборон на це. Водночас положення Проекту № 10225 надають учасникам цивільних правовідносин право на використання токенів електронних грошей в якості засобу платежу, з урахуванням обмежень стосовно використання токенів електронних грошей, номінованих в іноземній валюті, проте накладають заборону на використання іншого виду стейблкоїнів – токенів з прив'язкою до активів та не враховують необхідність використання криптовалюти в якості засобу платежу у випадках, коли цього вимагає природа послуги або природа самого інструменту.

Висновки. Керуючись соціально-економічною природою криптовалют та стейблкоїнів, можна стверджувати про можливість їх використання в якості засобу обміну та засобу платежу. Проте враховуючи ризики такого використання для макроекономічної та фінансової стабільності держави, які мають бути враховані з огляду на превалювання в праві суспільного інтересу над індивідуальним, найбільш доцільним вбачається надання лише стейблкоїнам, вартість яких залишається стабільною по відношенню до певної валюти, кошику валют або ж певного високоліквідного активу, ринкову вартість якого можна легко встановити на підставі публічної інформації (наприклад, золото), статусу засобу обміну та засобу платежу, з урахуванням можливості застосування центральними банками обґрунтованих, регламентованих та обмежених засобів, які можуть пом'якшити ризики загроз для каналів грошово-кредитної трансмісії та монетарного суверенітету, що можуть виникнути у зв'язку із використанням в обігу зазначених стейблкоїнів в якості засобу обміну та засобу платежу. Разом з тим, для забезпечення ефективного функціонування ринку віртуальних активів, законодавцю слід дозволити використання криптовалют в якості засобу обміну та засобу платежу для оплати винагород, компенсацій та інших вигод учасникам ринку віртуальних активів, у випадках, де це прямо пов'язано з природою оплати відповідних вигод або безпосереднім існуванням криптовалют, а саме: (i) постачальникам послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів; (ii) маркет-мейкерам; (iii) за забезпечення функціонування мережевих вузлів на основі DLT (у тому числі майнінг).

ЛІТЕРАТУРА

1. MAYDANYK R. A. Virtual Currency in The Civil Law of Ukraine: State, Trends, Perspectives. *JOURNAL OF THE NATIONAL ACADEMY OF LEGAL SCIENCES OF UKRAINE*. 2018. Vol. 25, no. 2. P. 114–129. URL: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2018-25-2-114> (дата звернення: 03.08.2024).
2. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 03.08.2024).
3. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав : Закон України від 10.08.2023 р. № 3320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#Text> (дата звернення: 04.08.2024).
4. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937 : Regulation від 31.05.2023 р. № 2023/1114. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj> (дата звернення: 04.08.2024).
5. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні : Проект Закону від 07.11.2023 р. № 10225. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43123> (дата звернення: 04.08.2024).
6. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні : Проект Закону від 17.11.2023 р. № 10225-1. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43232> (дата звернення: 04.08.2024).
7. GERBA E., RUBIO M., Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate-General for Internal Policies of European Parliament. *Virtual Money: How Much do Cryptocurrencies Alter the Fundamental Functions of Money?* Luxembourg, 2019. 35 с. URL: <https://doi.org/10.2861/257519> (дата звернення: 04.08.2024).
8. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні "віртуальної валюти/криптовалюти" Bitcoin : Роз'яснення Нац. банку України від 10.11.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text> (дата звернення: 04.08.2024).
9. Щодо віднесення операцій з "віртуальною валютою/криптовалютою" "Bitcoin" до операцій з торгівлі іноземною валютою, а також наявності підстав для зарахування на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи іноземної валюти, отриманої від продажу Bitcoin : Лист Нац. банку України від 08.12.2014 р. № 29-208/72889 : станом на 22 берез. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2889500-14#Text> (дата звернення: 04.08.2024).
10. Посполітак В. В. «КРИПТОВАЛЮТА»: ОБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та іт права* : матеріали другої Всеукр. науково-практ. конф., м. Львів, 27–28 жовт. 2017 р. Львів, 2017. С. 224–229. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/10/36ірінник-матеріалів-конференції-27-28-жовтня-2017-р.-ЛНУ.pdf> (дата звернення: 04.08.2024).
11. van der Linden T., Shirazi T. Markets in crypto-assets regulation: Does it provide legal certainty and increase adoption of crypto-assets? *Financial Innovation*. 2023. Т. 9, № 1. С. 1–30. URL: <https://doi.org/10.1186/s40854-022-00432-8> (дата звернення: 04.08.2024).
12. European Banking Authority. Warning to consumers on virtual currencies. 2014. 3 с. URL: <https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/documents/10180/598344/b99b0dd0-f253-47ee-82a5-c547e408948c/EBA%20Warning%20on%20Virtual%20Currencies.pdf> (дата звернення: 04.08.2024).
13. European Banking Authority. Report on crypto assets with advice for the European Commission. 2019. 30 с. URL: <https://extranet.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/2545547/67493daa-85a8-4429-aa91-e9a5ed880684/EBA%20Report%20on%20crypto%20assets.pdf?retry=1> (дата звернення: 04.08.2024).
14. The European Consumer Organisation. CRYPTO-ASSETS: BEUC response to the Commission's consultation. Brussels, 2020. 12 с. URL: https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/beuc-x-2020-037_crypto_asset_position_paper.pdf (дата звернення: 07.08.2024).
15. Dutch Banking Association. Crypto-assets in Dutch perspective: Opportunities for a Dutch crypto-asset ecosystem. Amsterdam, 2020. 37 с. URL: https://www.nvb.nl/media/3560/nvb-crypto-assets_eng.pdf (дата звернення: 04.08.2024).
16. International Monetary Fund. Regulating the Crypto Ecosystem: The Case of Unbacked Crypto Assets. Washington, DC : International Monetary Fund, 2022. 47 с. URL: https://www.imf.org/en/Publications/fintech-notes/Issues/2022/09/26/Regulating-the-Crypto-Ecosystem-The-Case-of-Unbacked-Crypto-Assets-523715?utm_medium=email&utm_source=govdelivery (дата звернення: 04.08.2024).

17. Логойда В. М. Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльно-правовий аналіз : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081. Ужгород, 2022. 287 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/45948> (дата звернення: 04.08.2024).
18. Spilnyk I., Yaroshchuk O. CRYPTOCURRENCY INSTITUTIONALIZATION: REGULATION, LEGAL STATUS, ACCOUNTING AND TAXATION. The institute of accounting, control and analysis in the globalization circumstances. 2020. No. 2. P. 81–92. URL: <https://doi.org/10.35774/ibo2020.02.081> (дата звернення: 04.08.2024).
19. Stablecoins' role in crypto and beyond: functions, risks and policy / M. Adachi та ін. 2022. URL: https://www.ecb.europa.eu/press/financial-stability-publications/macprudential-bulletin/html/ecb.mpbu202207_2~836f682ed7.en.html (дата звернення: 05.08.2024).
20. ECB Crypto-Assets Task Force. Stablecoins: Implications for monetary policy, financial stability, market infrastructure and payments, and banking supervision in the euro area. ECB's website, 2020. 37 с. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scops/ecb.op247~fe3df92991.en.pdf> (дата звернення: 05.08.2024).
21. International Monetary Fund. Regulating the Crypto Ecosystem: The Case of Stablecoins and Arrangements. Washington, DC : International Monetary Fund, 2022. 45 с. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fintech-notes/Issues/2022/09/26/Regulating-the-Crypto-Ecosystem-The-Case-of-Stablecoins-and-Arrangements-523724> (дата звернення: 05.08.2024).
22. G7 Working Group on Stablecoins. Investigating the impact of global stablecoins. 2019. 37 с. URL: <https://www.bis.org/cpmi/publ/d187.pdf> (дата звернення: 06.08.2024).
23. Mersch Y. Virtual or virtuelless? The evolution of money in the digital age. м. London, 8 лют. 2018 р. С. 1–9. URL: <https://www.bis.org/review/r180208e.pdf> (дата звернення: 04.08.2024).
24. Shiller R. J. The New Financial Order: risk in the 21st century : Book. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 2003. 366 с. URL: <http://digamo.free.fr/shiller2003.pdf> (дата звернення: 07.08.2024).
25. Z. Yang B. What is (Not) Money? Medium of Exchange ≠ Means of Payment. *The American Economist*. 2007. Т. 51, № 2. С. 101–104. URL: <https://doi.org/DOI:10.1177/056943450705100213> (дата звернення: 06.08.2024)
26. Deutsche Bundesbank. Functions and forms of money. <https://www.geld-und-geldpolitik.de/>. URL: <https://www.geld-und-geldpolitik.de/en/functions-and-forms-of-money-chapter-1.html> (дата звернення: 07.08.2024).
27. Chubokha N. F. CORREIATION OF INTEREST AND SUBJECTIVE CIVIL LAW. *Juridical scientific and electronic journal*. 2019. Vol. 4. P. 56–59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-4/13> (date of access: 07.08.2024).
28. Загальна теорія права : підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К. : Baire, 2015. 392 с.